

Azja Centralna: kryzys modelu migracyjnego i potencjał oddziaływania na UE

Józef Lang

W ciągu ostatnich kilkunastu lat dla stabilności Azji Centralnej kluczowa była obecność w Rosji kilku milionów migrantów zarobkowych z tego regionu. Migracja ta redukowała problemy wewnętrzne i zapewniała środki na utrzymanie społeczeństwom w poszczególnych krajach. Obecnie ze względu na kryzys gospodarczy Rosja nie jest w stanie dalej uczestniczyć w rozładowywaniu społeczno-ekonomicznych napięć w regionie. Przekazy od migrantów zmalały dwukrotnie w ostatnich trzech latach. Nierozwinięte gospodarki krajów Azji Centralnej nie są w stanie zapewnić alternatywy dla migracji zarobkowej, a inne państwa, w których przebywają migranci z regionu, takie jak Kazachstan, Turcja czy Chiny, nie mogą w pełni zastąpić w tym wymiarze Rosji. Potencjalnie stwarza to ryzyko zarówno destabilizacji sytuacji społeczno-politycznej w najbardziej narażonych krajach regionu, jak i zaistnienia migracji z Azji Centralnej do innych niż wymienione wyżej krajów, w tym państw UE. To ostatnie można już zaobserwować w ograniczonej skali na przykładzie Tadżykistanu, państwa najbardziej uzależnionego od migracji zarobkowej – w ciągu ostatnich dwóch lat dokonał się gwałtowny, ponad pięciokrotny wzrost liczby obywateli tego kraju wnioskujących o azyl w UE. O ile masowa presja migracyjna z Azji Centralnej na UE jest mało prawdopodobna, o tyle należy liczyć się ze zwiększaniem liczby migrantów do UE z tego kierunku. W połączeniu z kluczową rolą Rosji jako szlaku tranzytowego może to dawać Moskwie narzędzie nacisku na UE, zwłaszcza na państwa Europy Środkowo-Wschodniej – co byłoby bardziej niebezpieczne niż sama presja migracyjna.

Dotychczasowe trendy migracyjne w regionie

Migracje są w Azji Centralnej zjawiskiem ugruntowanym historycznie i społecznie. Wielość i skala procesów migracyjnych w czasach ZSRR¹ i w pierwszych latach po jego upadku² skutko-

wała wytworzeniem się norm społecznych i kulturowych upowszechniających migracje w regionie oraz zwiększeniem mobilności społecznej.

Obecnie podstawowym modelem migracyjnym są wyjazdy zarobkowe do Rosji, co dotyczy przede wszystkim Tadżykistanu, Uzbekistanu i Kirgistanu. Migracje te nabrały masowego charakteru na początku obecnego wieku, a w szczytowym 2013 roku na terytorium Rosji pracowało ponad 2,7 mln obywateli Uzbekistanu, ponad 1,2 mln Tadżykistanu i prawie 600 tysięcy Kirgistanu³. Migracje zarobkowe z Azji Centralnej spowodowane są wieloma

¹ Np. ewakuacje w trakcie II wojny światowej, przymusowe przesiedlenia całych narodów (m.in. Czeczeni w Kazachstanie lub Tatarzy krymscy w Uzbekistanie) czy w późniejszym okresie duże sowieckie projekty rolne i przemysłowe realizowane w regionie.

² M.in. liczne migracje do historycznych ojczyzn (głównie do Rosji i Niemiec, w przypadku Tatarów krymskich – na Ukrainę) lub krajów prowadzących aktywną politykę repatriacji mniejszości narodowych (np. do Polski i Izraela). W przypadku Tadżykistanu, gdzie w latach 1992–1997 trwała wojna domowa, dodatkowym zjawiskiem byli uchodźcy i przesiedleńcy wewnętrzni (nawet do 1,2 mln osób).

³ Dane Federalnej Służby Migracyjnej Federacji Rosyjskiej: http://www.fms.gov.ru/fms/activity/stats/Statistics/Svedeniya_v_otnoshenii_inostrannih_grazhd

czynnikami, takimi jak: szybki rozwój demograficzny⁴ powyższych państw, strukturalna bieda skutkująca w skali całych społeczeństw brakiem alternatywy dla migracji zarobkowej, wreszcie łatwy dostęp do rosyjskiego rynku pracy dla obywateli regionu i zapotrzebowanie w Rosji na tanią siłę roboczą. Migracje zarobkowe są wspierane również przez autorytarne władze państw regionu, które traktują je jako swoisty wentyl bezpieczeństwa, pozwalający zarówno pozbyć się z kraju najbardziej aktywnych, a tym samym groźnych dla reżimów jednostek, jak i zapewnić źródło utrzymania dla społeczeństwa.

Transfery pieniężne od migrantów zarobkowych stanowią główne źródło dochodów dla zubożałych społeczeństw części państw Azji Centralnej.

Transfery pieniężne od migrantów zarobkowych stanowią główne źródło dochodów dla zubożałych społeczeństw części państw Azji Centralnej. Ich wielkość w 2013 roku, ostatnim przed kryzysem gospodarczym w Rosji, wynosiła prawie 13,6 mld USD, z czego 6,7 mld przypadało na Uzbekistan, 4,2 mld na Tadżykistan i 2,1 mld na Kirgistan⁵. W najbardziej skrajnym przypadku – Tadżykistanu, wartość powyższych transferów w zestawieniu z wielkością PKB wynosiła w 2013 roku 49% tej ostatniej⁶.

Migracja zarobkowa ma zarówno charakter długotrwały – część migrantów zarobkowych osiedla się na stałe w Rosji i nawet otrzymuje obywatelstwo tego kraju – jak i sezonowy, głównie w III i IV kwartałach roku. Migranci z Azji Centralnej są obecni na terenie całej Ro-

sji, a ich głównymi skupiskami są duże miasta, w szczególności Moskwa i Petersburg, oraz w mniejszym stopniu Syberia. Ze względu na zróżnicowany charakter migracji w Rosji wytworzyły się prężnie działające, najczęściej nieformalne, centralnoazjatyckie etniczne sieci migracyjne.

Wyczerpanie się dotychczasowego modelu

Szereg procesów gospodarczych i społecznych świadczy o wyczerpaniu się dotychczasowego modelu migracyjnego z Azji Centralnej i zwiększa prawdopodobieństwo wzrostu napływu migrantów z tego regionu do krajów innych niż Rosja, w tym do państw UE.

Najważniejszymi czynnikami powodującymi zmianę dotychczasowego modelu migracyjnego są kryzys gospodarczy w Rosji i spadek wartości rubla. Wywołały one gwałtowny, postępujący spadek wielkości przekazów pieniężnych od migrantów zarobkowych z Azji Centralnej. W wyniku kryzysu zmalały one o 48% – z 13,6 mld USD w 2013 roku (ostatnim przed kryzysem) do 6,9 mld w 2016 roku (w porównaniu z 2015 rokiem spadek o 2,95%). W rozbiciu na poszczególne państwa regionu spadek ten jest największy w przypadku Uzbekistanu – ok. 59% (z 6,7 do 2,7 mld USD) i Tadżykistanu – 54% (z 4,2 do 1,9 mld USD) i mniejszy w przypadku Kirgistanu – 17% (z 2,1 do 1,7 mld USD)⁷. Co warte odnotowania, w rosyjskich mediach pojawiają się informacje o wzroście⁸, a nie spadku przekazów, co jest efektem błędów lub manipulacji metodą liczenia wartości przekazów⁹.

⁴ Liczba ludności regionu od 1990 do 2015 roku wzrosła o 36,9% – z 50,216 mln do 68,755 mln. Przy uwzględnieniu migracji z regionu po upadku ZSRR, wzrost ten jest *de facto* jeszcze większy. Dane Banku Światowego: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2015&start=1990>

⁵ Wielkość przekazów pieniężnych od osób fizycznych. Dane Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej: http://www.cbr.ru/statistics/?Prtid=svs&ch=Par_17101#CheckedItem

⁶ Obliczenie własne, dane Banku Centralnego FR i Banku Światowego.

⁷ Przekazy pieniężne od osób fizycznych. Dane Banku Centralnego FR.

⁸ Np. <http://www.fergananews.com/news/26167>

⁹ Dotyczy to przede wszystkim agencji informacyjnej Fergana, która do 2016 roku wykorzystywała dane Banku Centralnego o przekazach przez systemy płatnicze (ros. Трансграничные переводы, осуществленные через платежные системы), a od początku 2016 dane o przekazach pieniężnych od osób fizycznych (ros. Трансграничные переводы физических лиц по основным странам-контрагентам). Porównanie danych liczonych według jednej metody z 2015 roku z tymi liczonymi według drugiej z 2016 pokazuje wzrost, jednak stanowi manipulację.

Powyższy spadek wpływów od migrantów zarobkowych jest częściowo amortyzowany przez znaczny spadek wartości walut państw Azji Centralnej w stosunku do dolara, w której to walucie są dokonywane przekazy. Choć w krótkoterminowej perspektywie pozwala to na ograniczenie (lecz nie zniwelowanie) negatywnego wpływu zmniejszenia się wolumenu przekazów od migrantów zarobkowych, to w dłuższej perspektywie skutkuje inflacją i dalszym pogorszeniem się warunków społeczno-gospodarczych w krajach regionu. To z kolei będzie przyczyniać się do utrzymania konieczności masowych migracji zarobkowych z państw regionu.

Gospodarki krajów Azji Centralnej są słabo rozwinięte i zacofane – nie są w stanie stworzyć wystarczającej liczby miejsc pracy dla dynamicznie rozwijających się demograficznie społeczeństw.

Spadkowi wielkości transferów pieniężnych towarzyszy spadek liczby migrantów zarobkowych z Azji Centralnej w Rosji, jednak nie jest to zależność liniowa. W przypadku Uzbekistanu w latach 2013–2016 liczba ta spadła o 28%, w przypadku Tadżykistanu o 36%, a w przypadku Kirgistanu utrzymał się ten sam poziom (w porównaniu z 2015 rokiem zanotowano wzrost o 13%, co wynika z wejścia Kirgistanu do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej)¹⁰. Brak zależności liniowej pomiędzy wielkością transferów a liczbą migrantów wynika z braku alternatywy dla pracy zarobkowej w Rosji. Gospodarki krajów Azji Centralnej są słabo rozwinięte i zacofane – nie są w stanie stworzyć wystarza-

¹⁰ Dane Federalnej Służby Migracyjnej (FSM) Federacji Rosyjskiej z kwietnia 2016 roku: http://www.fms.gov.ru/fms/activity/stats/Statistics/Svedenija_v_otnoshenii_inostrannih_grazh. W kwietniu 2016 roku FSM została zlikwidowana, a jej obowiązki przekazane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych – od tamtego momentu statystyki dotyczące liczby obcokrajowców w Rosji nie były aktualizowane do lutego 2017 roku, jednak wówczas przyjęto inną, niekompatybilną metodę.

jącej liczby miejsc pracy dla dynamicznie rozwijających się demograficznie społeczeństw (np. w Tadżykistanie 35% społeczeństwa nie ma skończonych 15 lat¹¹). Dodatkowo kilkanaście lat masowych migracji zarobkowych do Rosji ugruntowało społeczno-gospodarczy model, w którym głównym źródłem dochodów dla społeczeństwa są przychody od migrantów (w szczególności w Tadżykistanie).

W poszukiwaniu alternatyw dla migracji zarobkowej do Rosji

Problem niemożności utrzymania dotychczasowego modelu jest dostrzegany przez państwa regionu, których władze oficjalnie próbują szukać nowych rynków pracy dla swoich migrantów zarobkowych. Przykładem może być przyjęte w sierpniu 2016 roku rozporządzenie rządu Tadżykistanu, które nakazuje ministerstwu prace nad poszukiwaniem nowych, innych niż Rosja, rynków pracy dla tadżyckich migrantów zarobkowych¹².

Inne kraje niż Rosja już obecnie są celem migracji zarobkowej z Azji Centralnej. Nawet do kilkuset tysięcy migrantów zarobkowych z tego regionu pracuje w Turcji, Kazachstanie, Chinach czy krajach Azji Wschodniej, z czego najwięcej, prawdopodobnie od 150 do 300 tysięcy w Turcji¹³. Choć ich liczba zwiększa się, to ze względu na szereg czynników, takich jak dostępność miejscowej siły roboczej lub bariery prawne¹⁴, kraje te mogą stanowić alternatywę jedynie dla określonych grup, lecz nie dla wszystkich migrantów zarobkowych. Dodatkowo, niektóre

¹¹ Dane Banku Światowego: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.0014.TO.ZS>

¹² Wcześniej podobne działania miały miejsce również w Uzbekistanie; <http://www.fergananews.com/>

¹³ Większość z nich przebywa tam nielegalnie, co utrudnia podanie dokładnej liczby. W Turcji, która jest głównym celem migracji zarobkowej do krajów innych niż Rosja, legalnie przebywa i pracuje ok. 70 tysięcy obywateli państw Azji Centralnej (najwięcej Turkmenistanu); <http://m.turkinfo.nl/turkiye-de-yasayan-yabanci-sayisi-650-bin-kisiyi-gecti/13956/>

¹⁴ Przykładowo obywatele Uzbekistanu nie muszą uzyskać uzbeckiej wizej wyjazdowej do Rosji.

z tych państw, jak np. Kazachstan, podobnie jak Rosja same znajdują się w kryzysie gospodarczym, co ogranicza ich zdolności absorpcyjne.

Kryzys gospodarczy w Rosji oraz sytuacja w Azji Centralnej, oznacza, że prawdopodobnie będzie tam rosnać zainteresowanie UE jako celem migracji ekonomicznej.

Kryzys gospodarczy w Rosji (rozumiany nie tylko jako spadek PKB, ale również utrzymanie się na tym samym, kryzysowym poziomie lub niewielki wzrost¹⁵), spadek poziomu płac realnych na rosyjskim rynku¹⁶ oraz niemożność pełnej absorpcji migrantów zarobkowych z Azji Centralnej przez kraje tradycyjnie będące celem migracji, oznacza, że prawdopodobnie będzie rosnać zainteresowanie UE jako potencjalnym celem migracji ekonomicznej. Sprzyja temu również szereg czynników społecznych, które uatrakcyjniają kraje UE w optyce migrantów z Azji Centralnej. Pierwszym takim czynnikiem jest relatywnie wysoki poziom płac nawet w krajach wschodniej części UE, zwłaszcza w porównaniu ze spadającymi w ekwiwalencie dolarowym płacami w krajach Azji Centralnej i Rosji. Kolejnym ważnym, choć trudno mierzalnym czynnikiem jest będące efektem sowieckiego dziedzictwa obecne w regionie przeświadczenie o bliskości kulturowej z Europą, zwłaszcza krajami byłego bloku komunistycznego. Miało to już wcześniej wpływ na zachowania migracyjne w Azji Centralnej¹⁷.

¹⁵ Zakładany m.in. przez MFW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16229.pdf>

¹⁶ <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2017-02-06/bolesna-adaptacja-spoleczne-skutki-kryzysu-w-rosji>

¹⁷ Np. grupy około 200 kazaskich salafitów, którzy w 2006 roku jako miejsce emigracji ze względu na prześladowania w Kazachstanie wybrali Czechy – ze względu na bliskość kulturową i przeświadczenie o ważnej roli, jaką odgrywa tam kwestia praw człowieka (spowodowane obecnością w Pradze głównej redakcji Radia Wolna Europa); http://rus.azattyq.org/a/Salafit_Salafits_Kazakh_refugees_/1378639.html oraz <http://pravozashitnik.at.ua/news/2009-10-05-327>

Dodatkowo, z perspektywy migrantów z Azji Centralnej dostęp do UE jest, pomimo obowiązku wizowego, relatywnie łatwy logistycznie. Pomimo znacznej odległości geograficznej liczba przekraczanych granic jest niewielka, dostęp do Rosji i Białorusi łatwy, a dostępność transportu (rozwinęte zaplecze logistyczne wyjazdów do Rosji, skoncentrowana na Moskwie sieć transportowa) wysoka – zwłaszcza dla migrantów już obecnie przebywających w Rosji. Dodatkowym czynnikiem psychologicznym wpływającym na decyzję o wyjeździe do UE może być częste wykorzystywanie motywu kryzysu migracyjnego z 2015 roku w UE przez rosyjską propagandę do pokazywania, że instytucje i państwa europejskie nie są w stanie powstrzymać masowej migracji¹⁸.

Trendy migracyjne z Azji Centralnej do UE a prawa człowieka

Od upadku ZSRR główną formą migracji z Azji Centralnej do krajów UE była planowa repatriacja mniejszości narodowych przez europejskie państwa będące historycznymi ojczyznami, której szczytowy okres przypadał na lata 90. XX wieku i początek XXI wieku. Dodatkowo zjawiskiem obserwowanym od kilkunastu lat są migracje uchodźcze, jednak dotychczas ich skala była ograniczona. Nawet poważne kryzysy w Azji Centralnej, które generowały znaczną liczbę uchodźców w samym regionie (np. rebelia w uzbeckim Andżanie w 2005 roku lub konflikt na południu Kirgistanu w 2010 roku), skutkowały wzrostem centralnoazjatyckich uchodźców w krajach UE jedynie o kilkaset – tysiąc osób. Sytuacja zmieniła się jednak w ciągu ostatnich dwóch lat, o czym świadczą bezprecedensowy wzrost wniosków o azyl składanych w UE przez obywateli Tadżykistanu, najbardziej zagrożonego państwa regionu. Ich licz-

¹⁸ Przykładem tego mogą być m.in. reportaże w popularnym programie publicystycznym Wiesti Niedzieli nadawanym w rosyjskiej państwowej telewizji Rossija, np. <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2663652>

ba zwiększyła się ponad pięciokrotnie z 590 osób w 2014 roku do 3205 osób w 2016 roku¹⁹. Wzrost ten jest spowodowany zarówno rzeczywistymi naruszeniami praw człowieka w regionie, jak i czynnikami społeczno-gospodarczymi.

Liczba wniosków o azyl składanych w UE przez obywateli Tadżykistanu zwiększyła się ponad pięciokrotnie w ciągu ostatnich dwóch lat.

Naruszenia praw człowieka w Azji Centralnej mają charakter systemowy, a w niektórych krajach, jak np. w Tadżykistanie, sytuacja w tym zakresie ulega dalszemu pogorszeniu²⁰. Łamanie praw człowieka ma miejsce nie tylko w autorytarnych państwach takich jak Uzbekistan²¹, Turkmenistan²² czy Tadżykistan²³, ale również w stosunkowo otwartym i demokratycznym Kirgistanie²⁴. Prześladowania ze względu na wyznawanie niektórych (niekoniecznie radykalnych) odłamów islamu mają miejsce we wszystkich krajach regionu²⁵. Skutkuje to zarówno zwiększoną liczbą osób prześladowanych (ze względów politycznych lub religijnych), dla których azyl w UE jest jedyną alternatywą (brak możliwości pozostania w państwach WNP), jak i próbami uzyskania azylu przez migrantów zarobkowych jako formy zalegalizowania przebywania w UE.

Dobrymi ilustracjami powyższego są przykłady Hizbut Tahrir (HT) i Islamskiej Partii Odrodzenia Tadżykistanu (IPOT). Hizbut Tahrir jest organizacją polityczną, której celem jest powołanie kali-

fatu pokojowymi, politycznymi środkami²⁶ - choć cel organizacji jest radykalny, to metody jej działalności mieszczą się w spektrum politycznym. HT działa legalnie na terenie UE (do niedawna główna siedziba mieściła się w Londynie), podczas gdy na obszarze WNP (z wyjątkiem Gruzji i Ukrainy) jest uznawana za organizację terrorystyczną, a członkostwo w niej jest karane²⁷. Dla członków HT z państw Azji Centralnej migracja do Rosji nie jest zatem rozwiązaniem, a azyl w UE jest często jedynym kierunkiem ucieczki przed prześladowaniami.

Casus Islamskiej Partii Odrodzenia Tadżykistanu (IPOT) pokazuje inny aspekt problemu. Partia ta powstała na bazie opozycji islamskiej po zakończeniu wojny domowej w Tadżykistanie, do 2015 roku zasiadała w parlamencie tadżyckim i była jedyną legalną islamską partią w regionie. Pomimo swojej nazwy, nie jest partią *stricte* religijną, jej głównym deklarowanym celem jest świecka modernizacja państwa z poszanowaniem dla islamskich wartości. W jej szeregach byli wyznawcy różnych odłamów islamu, a w wyborach prezydenckich w 2013 roku popierała wspólnie z Socjaldemokratyczną Partią Tadżykistanu świecką opozycjonistkę i obrończynię praw człowieka Ojnichol Bobonazarową²⁸. W 2015 roku partia została formalnie rozwiązana przez władze, a następnie uznana za terrorystyczną i zdelegalizowana²⁹. Większość jej członków pod wpływem nacisków władz wystąpiło z jej szeregów jeszcze przed formalnym rozwiązaniem partii³⁰, a jedynie niewielka i możliwa do zidentyfikowania część pozostaje aktywna na

¹⁹ Dane Eurostat: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en

²⁰ <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/tajikistan>

²¹ <http://www.state.gov/documents/organization/253193.pdf>

²² <http://www.humanrights.gov/dyn/countries/turkmenistan.html>

²³ <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/tajikistan/report-tajikistan/>

²⁴ <http://freedomhouse.kg/prava-cheloveka-v-kyrgyzstane/>

²⁵ http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1780

²⁶ Hizbut Tahrir potępia przemoc motywowaną politycznie i jest wrogo postrzegana przez islamskie organizacje radykalne i terrorystyczne.

²⁷ Szerzej o Hizbut Tahrir zob. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/raport_homo_dzihadicus_net.pdf

²⁸ <http://avesta.tj/2013/09/17/kabiri-prosit-sezd-podderzhat-ojnihol-bobonazarovu/>

²⁹ Szerzej o IPOT zob. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/raport_homo_dzihadicus_net.pdf oraz <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-03-16/tadzykistan-chroniczna-stagnacja>

³⁰ <http://old.news.tj/ru/node/210335> Odrębnym tematem jest wysoki stopień infiltracji IPOT przez tadżyckie służby specjalne.

emigracji (w tym lider Muhiddin Kabiri) lub jest represjonowana przez władze tadżyckie³¹.

Mający miejsce od kilku lat gwałtownie zwiększający się napływ wniosków o azyl w UE składanych przez obywateli Tadżykistanu był łączony w dyskursie publicznym z sytuacją wokół IPOT³².

Krajem, którego znaczenie jest kluczowe dla zwiększenia się potoku migracyjnego do UE, jest Rosja.

Choć niewątpliwie wśród rosnącej liczby obywateli Tadżykistanu szukających azylu w UE są członkowie IPOT, którym grożą prześladowania, to liczba aktywnych, niewspółpracujących z władzami i faktycznie zagrożonych członków IPOT jest mniejsza niż liczba osób wnioskujących o azyl w UE³³. Wzrost ten jest związany przede wszystkim z pogarszającą się sytuacją gospodarczą w Rosji, która wymusza na obywatelach Tadżykistanu poszukiwanie nowych miejsc migracji zarobkowej. Jednocześnie, rzeczywiste naruszenia praw człowieka w regionie (w tym Tadżykistanie) umożliwiają wykorzystanie przez migrantów ekonomicznych azylu jako formy legalizacji swojego pobytu w UE. Prowadzi to do scalenia obydwu grup i zaistnienia zjawiska mieszanych potoków migracyjnych (*mixed migration flows*), podobnie jak miało to w przypadku kryzysu migracyjnego w 2015 roku i uchodźców z Syrii, którzy stanowili jedynie 28% całości wnioskujących o azyl w UE³⁴.

³¹ http://www.bbc.com/russian/international/2016/06/160602_tajikistan_islam_party_trial

³² Np. <https://amnesty.org.pl/tadzycy-uchodzcy-na-polskiej-granicy/>

³³ Według władz partii miała ona liczyć nawet 40 tysięcy członków w szczytowym okresie, jednak jest to liczba wyraźnie zawyżona, co pokazuje zarówno problemy w zbieraniu podpisów przed wyborami prezydenckimi w 2015 roku, jak i skala późniejszych aresztowań i prześladowań (kilkaset osób). Bardziej prawdopodobną liczbą jest kilka tysięcy członków w szczytowym okresie, z których zdecydowana większość opuściła partię w sierpniu i wrześniu 2015 roku.

³⁴ Dane Eurostat: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en

Kolejnym czynnikiem, który może doprowadzić do zwiększenia napływu migrantów z Azji Centralnej do UE, jest potencjalna destabilizacja sytuacji w regionie, której wystąpienia w dłuższej perspektywie nie można wykluczyć. Pogorszenie się sytuacji społeczno-gospodarczej w związku z kryzysem w Rosji zwiększa to ryzyko. Dodatkowo w regionie istnieje szereg strukturalnych, chronicznych zagrożeń dla stabilności³⁵, a cyklicznie co kilka lat dochodzi do ostrych, lokalnych kryzysów. Przykładem tych ostatnich mogą być wspomniane wcześniej rebelia w uzbeckim mieście Andżan w 2005 roku i konflikt etniczny na południu Kirgistanu w 2010 roku. Obydwa te wydarzenia wiązały się ze znaczną liczbą uchodźców i przesiedleńców wewnętrznych – w Kirgistanie w 2010 roku 110 tysięcy osób uciekło do Uzbekistanu, a dodatkowo 300 tysięcy zostało przesiedlonych wewnętrznie³⁶. Ze względu na wzrost zainteresowania obszarem Unii Europejskiej jako miejscem azylu, wystąpienie w Azji Centralnej lub w jednym z państw regionu przedłużającej się destabilizacji, w przeciwieństwie do analogicznych sytuacji z przeszłości, będzie wiązało się ze znacznie większą liczbą uchodźców³⁷, dla których UE może być atrakcyjnym miejscem docelowym.

Pod kontrolą Rosji

Krajem, którego znaczenie jest kluczowe dla zwiększenia się potoku migracyjnego do UE, jest Rosja. W Rosji już obecnie znajduje się co najmniej 3,5 mln migrantów zarobkowych z Azji Centralnej, którzy mogą stanowić pierwsze źródło takiego potoku migracyjnego. Także to przez Rosję przebiega szlak komunikacyjny z Azji Centralnej do UE. Dodatkowo nie można wykluczać wykorzystania

³⁵ Zob. szerzej https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_51_pl_zakladnicy-moskwy_net.pdf

³⁶ http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_490.pdf

³⁷ Dla porównania wojna domowa w Tadżykistanie w latach 90. skutkowałą 1,2 mln uchodźców i przesiedleńców wewnętrznych i (głównie Afganistan i kraje postsowieckie).

przez Moskwę kwestii migracji z Azji Centralnej oraz Czechenii do UE w celu wywierania presji politycznej na kraje członkowskie lub podsycania napięć wewnątrz UE związanych z kwestią kontrowersyjnych migracji.

Przykładem gotowości Moskwy do użycia presji migracyjnej w celach politycznych jest zaistnienie szlaku migracyjnego biegnącego przez terytorium Rosji do Finlandii i Norwegii.

Rosja ma zarówno możliwości generowania presji migracyjnej, jak i w przypadku jej naturalnego wystąpienia późniejszego zarządzania problemem. Po pierwsze Rosja, podobnie jak Turcja w przypadku uchodźców syryjskich, jest znacznym skupiskiem migrantów zarobkowych z Azji Centralnej. Po drugie Moskwa dysponuje szerokim wachlarzem środków oddziaływania na nich, takich jak instrumenty prawne i administracyjne (kwestie legalności pobytu i pozwoleń na pracę), groźba deportacji czy presja społeczna (możliwość zarządzania obecną w rosyjskim społeczeństwie niechęcią do migrantów z Azji Centralnej). Po trzecie społeczeństwa Azji Centralnej pozostają niemal wyłącznie w rosyjskiej sferze informacyjnej, dzięki czemu Moskwa ma możliwości kształtowania postaw społecznych w krajach regionu. Wreszcie, to w Rosji i na Białorusi znajduje się zaplecze logistyczne szlaków z Azji Centralnej do UE – istnieje zarówno rozwinięta sieć połączeń transportowych z Azji Centralnej do Rosji, jak i grupy przestępcze zajmujące od lat procederem nielegalnej migracji do UE, w tym przez terytorium Białorusi (m.in. Czechenów czy obywateli Wietnamu)³⁸.

Przykładem gotowości Moskwy do użycia presji migracyjnej w celach politycznych może być zaistnienie szlaku migracyjnego, wykorzystywanego m.in. przez Syryjczyków, biegnącego przez terytorium Rosji do Finlandii i Norwe-

gii³⁹. Choć liczba osób, która dostała się w ten sposób do Norwegii i Finlandii, była niewielka w zestawieniu z głównymi szlakami migracyjnymi, proceder ten, zwłaszcza w przypadku będącej członkiem UE Finlandii, miał szersze konsekwencje polityczne⁴⁰.

W przypadku znacznego wzrostu napływu migrantów z Azji Centralnej i powstania szlaku migracyjnego do UE przez Rosję i Białoruś, nie można wykluczyć również wykorzystania tego szlaku przez obywateli innych państw, którzy obecnie masowo ubiegają się o azyl w UE. Przede wszystkim dotyczy to obywateli Afganistanu (w 2016 roku 186 tysięcy ludzi – 14,8% ogółu wnioskujących o azyl w UE)⁴¹, dla których szlak przez Azję Centralną i Rosję byłby tańszą i bezpieczniejszą alternatywą dla wykorzystywanego obecnie szlaku przez Iran, Turcję, Grecję i państwa bałkańskie⁴².

Podsumowanie

Ryzyko zwiększenia się napływu migrantów z Azji Centralnej do UE jest spowodowane przede wszystkim słabością gospodarek państw regionu i ich uzależnieniem od przekazów od migrantów zarobkowych w Rosji, których wielkość drastycznie zmalała. Niebezpiecznym zjawiskiem może być złączenie się dotychczas niewielkich migracji uchodźczych, spowodowanych rzeczywistymi naruszeniami praw człowieka w regionie oraz ekonomicznych, przy których instrument azylu będzie wykorzystywany jako sposób na legalizację pobytu w UE. Na niewielką skalę można już obserwować to obecnie w przypadku obywateli Tadżykistanu ubiegających się

³⁸ Np. <https://ria.ru/world/20160927/1477929324.html>

³⁹ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-and-norway-are-in-a-two-way-battle-to-repeatedly-reject-the-same-refugees-a6755031.html> oraz <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-norway-border-idUSKCN10Z11C>

⁴⁰ Szerzej zob.: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-04-06/wymuszanie-wspolpracy-finsko-rosyjski-kryzys-migracyjny>

⁴¹ Dane Eurostat: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en

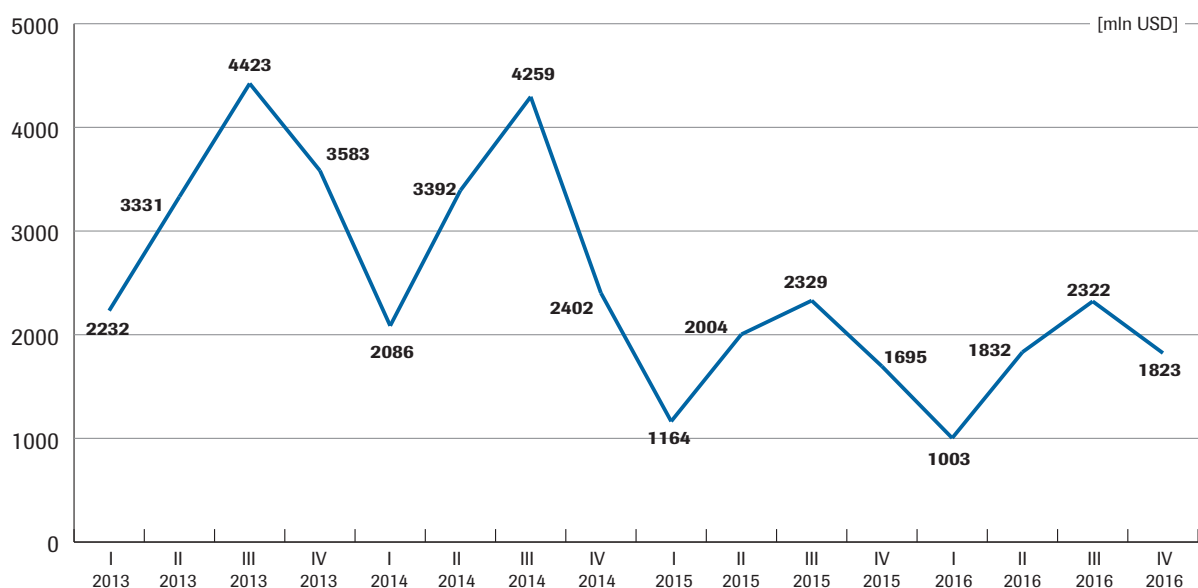
⁴² http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Fran_Q1_2016_final.pdf

o azyl w UE. Ich liczba w ciągu ostatnich dwóch lat zwiększyła się ponad pięciokrotnie. Ze względu na dynamikę społecznego procesu, jakim jest wzmożona migracja (poszukiwanie azylu) Tadzyców do UE nie powinna być lekceważona ze względu na ograniczoną skalę. Sygnalizuje ona pojawienie się wzmożonego zainteresowania UE jako celem uchodźstwa/migracji. Uwzględniając czynniki gospodarcze w krajach Azji Centralnej i Rosji, oznacza to, że w perspektywie kilku lat, nawet w przypadku braku destabilizacji sytuacji w regionie, możliwe jest zaistnienie większej,

liczącej od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy osób rocznie, presji migracyjnej z tego kierunku na kraje UE. Dotyczy to przede wszystkim krajów UE graniczących z Rosją lub Białorusią – państw skandynawskich i bałtyckich oraz Polski. Zagrożenia płynące z takiej presji, pomimo nieporównywalnie mniejszej liczby osób, będą o tyle większe dla wschodnich krajów UE niż w przypadku kryzysu migracyjnego z 2015 roku, że Rosja prawdopodobnie będzie wykorzystywała ją do zwiększenia napięć wewnątrz UE i uzyskania korzyści politycznych.

ANEKS

1. Wpływy od migrantów zarobkowych w Azji Centralnej (mln USD)

Dane: Bank Centralny FR

2. Wpływy od migrantów zarobkowych w Azji Centralnej (mln USD)

kraj/rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Uzbekistan	1693	3007	2071	2857	4275	5694	6689	5653	3059	2741
Tadżykistan	1667	2549	1740	2229	3040	3651	4173	3853	2219	1928
Kirgistan	771	1212	925	1129	1572	1859	2106	2062	1384	1743
Kazachstan	195	297	216	309	442	461	560	577	514	559
Turkmenistan	30	50	34	35	35	36	41	30	16	9
Region	4356	7115	4986	6559	9364	11701	13569	12175	7192	6980

Dane: Bank Centralny FR

3. Migranci zarobkowi z Azji Centralnej w Rosji (dane w tysiącach)

Kraj/rok	2012	2013	2014	2015	2016
Uzbekistan	2333	2734	2581	2149	1756
Tadżykistan	1061	1229	1178	999	879
Kirgistan	524	576	552	508	574

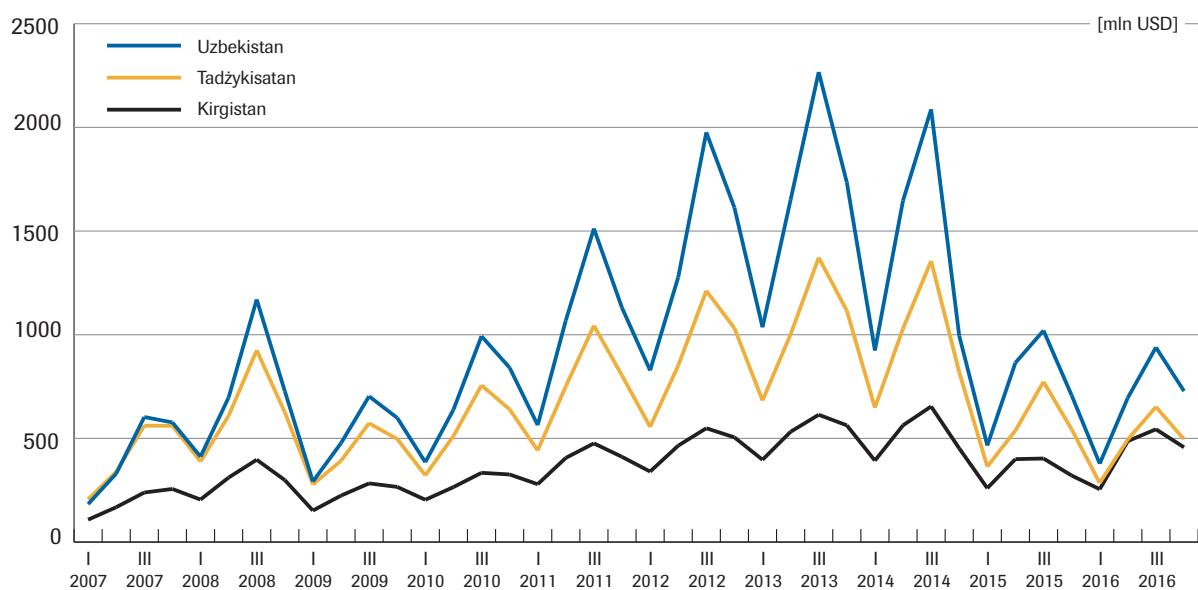
Dane: Federalna Służba Migracyjna FR

4. Obywatele Tadżykistanu wnioskujący o azyl w UE

rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
osób	205	210	210	295	590	1125	3050

Dane: Eurostat

5. Wpływy od migrantów zarobkowych z Azji Centralnej w rozbiciu na kraje (mln USD/kw)

Dane: Bank Centralny FR

REDAKCJA MERYTORYCZNA: Adam Eberhardt,
Krzysztof Strachota
REDAKCJA: Katarzyna Kazimierska, Anna Łabuszewska
SKŁAD: Bohdan Wędrychowski
WYKRESY: Wojciech Mańkowski

Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia
ul. Koszykowa 6a, 00-564 Warszawa
tel.: +48 | 22 | 525 80 00,
fax: +48 | 22 | 525 80 40

**Opinie wyrażone przez autorów analiz nie przedstawiają
oficjalnego stanowiska władz RP**

Zapraszamy na naszą stronę: www.osw.waw.pl